

איך לקיים שיעור שאלות

ש"ד וש"ץ: שאלות דיג (חקירה) ושאלות ציד (אימות)

שיעור זה הוא המשך ישיר של השיעור הקודם. הדרך הטובה ביותר למצוא את המידע שלדעתנו חסר (מ"ח) היא לשאול שאלות: מתי מתחיל הסרט? מתי מתחילה החופשה? במה ניתן לצפות בטלוויזיה עכשיו? האם אוכל להשאיל את הרשמקול שלך? האם אתם נוסעים להוואי לחופשה? האם גנבת את האופניים?

השיעור עוסק בהתמקדות בשאלות השאלות. לא נקבעים קווים מנחים מדויקים לגבי שאלות שאלות, אך נעשית אבחנה בין שני סוגי שאלות: שאלת דיג (ש"ד) ושאלת ציד (ש"ץ).

האיור בכרטיס העבודה לתלמיד מדגים באמצעות קריקטורה את ההבדל בין שאלות דיג לבין שאלות ציד. האיש מכוון סימן שאלה לכיוון הציפור במקום לכוון לעברה חץ. הוא יודע מהי מטרתו. לידו מונחת חכה שבמקום קרס בסופה יש סימן שאלה. במקרה זה הקרס (שעליו הפיתיון) נותר במים ומחכה שמשהו ייתפס בו. שאלה מסוג זה שונה לחלוטין משאלה המכוונת למטרה מסוימת.

שאלות דיג (ש"ד) חוקרות. איננו יודעים את התשובה. אולי אנחנו יודעים את תחום התשובה (למשל, אם תשאלו מיהו קפטן קבוצת הכדורסל, לא תצפו שיתנו לכם שם של כוכב רוק). לפעמים יש לנו קצת יותר מידע, (למשל: "מי משלושתכם שבר את החלון?") ולפעמים אין לנו מידע כמעט כלל (למשל: "למה תלמידים אינטליגנטיים אינם מצליחים בלימודים?"). עם ש"ד אנו חוקרים ומנסים לגלות עוד.

באמצעות שאלת ציד (ש"ץ) אין אנו חוקרים משהו אלא מבררים אותו. לשאלת ש"ץ יש תמיד תשובת "כן" או "לא". במילים אחרות, ניתן תמיד לנסח שאלת ציד בצורה שהתשובה עליה תהיה "כן" או "לא". בשאלת ציד אנו יודעים מה סביר שתהיה התשובה ואנו בודקים אם אכן זאת התשובה (האם זה הספר שלך? האם שמך דניאל? האם אתה אחי? האם רכבת על האופניים לבית-הספר היום?). לשאלת ציד אופי ממוקד ומכוון.

כמובן שיש פעמים שבהן ניתן להשיג אותה התוצאה על ידי ש"ד או ש"ץ. "איך הגעת לבית-הספר הבוקר?" ו"האם רכבת על אופניך לבית-הספר הבוקר?". במקרים כאלה יעיל יותר לשאול ש"ד, היות ששאלה מסוג זה מצריכה רק שאלה אחת, כאשר עם ש"ץ יהיה צורך לברר בנפרד כל אפשרות (דיון בשלב זה יכול להתנהל רק עם התלמידים החזקים ביותר).

בדרך כלל, יש להתחיל בש"ד, שכן אי אפשר לדעת את כל האפשרויות ולכן צריך לאסוף מידע. לאחר שאספתם מידע רב תרצו אולי לצמצם את האפשרויות ובשלב זה ש"ץ הן שימושיות יותר. למשל, במקרה פשע, אולי תמצאו תחילה את החשודים ואת השעה המשוערת של ביצוע הפשע. עכשיו, תבררו באמצעות ש"ץ האם החשוד עשה את מה שחשבתם שהוא עשה. על ידי בדיקה צולבת של התשובות לש"ד אולי תגלו מי שיקר.*

* להרחבה, ראו "מסע לחיפוש שאלות טובות", הוצאת מכון ברנקו וייס לטיפול החשיבה, ירושלים, 1996. שם מדובר על שאלה "פתוחה" (דיג) ושאלה "סגורה" (ציד).

דוגמאות

(קיראו את הסעיף דוגמאות המופיע בכרטיסי העבודה לתלמיד).

ניתן לקרוא את הדוגמאות המופיעות בכרטיס העבודה לתלמיד. אין שום דבר מיוחד בדוגמאות אלה ולכן ניתן לבקש מהתלמידים להציע דוגמאות משלהם. כרגיל, על המורה לשים לב שלא לגלוש לדיונים פילוסופיים. ברור שבמקרים רבים שאלת דיג יכולה להפוך לשאלת ציד, לכן האבחנה הפילוסופית עלולה להתמוטט בנקל. הנקודה המעשית הפשוטה היא: האם ניתן להשיב לשאלה זו ב"כן" או "לא". ניתן לקשר בין שיעור זה לשיעור הקודם על ידי שימוש בדוגמה שבה מבצעים מ"ח ואז שואלים שאלות על מנת לצמצם את המ"ח.

תרגול

(קיראו את הסעיף תרגול המופיע בכרטיסי העבודה לתלמיד).

תרגיל 1.

זהו תרגיל קצר מאוד וניתן לבצעו כדיון כיתתי פתוח. המורה יכול לעבור על השאלות אחת אחרי השנייה והתלמידים יכולים לציין האם הם חושבים ששאלה זו היא ש"ד או ש"ץ. לחלופין, המורה יכול לבקש מיחידים בכיתה להחליט האם שאלה היא ש"ד או ש"ץ. ניתן לבצע את הפריט בצורה של קבוצות עבודה, כאשר כל קבוצה עוברת על כל השאלות ורושמת אילו מהן ש"ד ואילו ש"ץ.

הצעות:

א. (ש"ץ); ב. (ש"ד); ג. (ש"ד); ד. (ש"ץ); ה. (ש"ד); ו. (ש"ץ); ז. (ש"ץ); ח. (ש"ד); ט. (ש"ד); י. (ש"ץ).

המבחן הטוב ביותר הוא האם ניתן לענות על השאלה בתשובת "כן" או "לא". לעתים אנו עונים על ש"ץ כאילו הייתה ש"ד - למשל, בשאלה א' אנו יכולים לנקוב בשמו של האלוף ובשאלה י' אנו יכולים לנקוב בשיעורי עליית השכר. אבל על שתי שאלות אלה ניתן לענות בתשובת "כן" או "לא".

תרגיל 2.

הצורה המתאימה ביותר לביצוע תרגיל זה היא דיון כיתתי פתוח שבו התלמידים מציבים שאלות בפני המורה שבחר אחת מהמילים המופיעות בתרגיל. זהו בעצם תרגיל ב"עשרים שאלות". על כל שאלה שנשאלת, יכול המורה להגיב ולשאל את השואל מדוע שאל דווקא שאלה זו. השאלות הטובות ביותר הן השאלות שמבצעות מיפוי למספר הגדול ביותר של עצמים - למשל, "האם זה, או האם זה היה, בשלב כלשהו דבר חי?" השאלות הגרועות ביותר הן השאלות שמבררות מידע לגבי כל פריט בנפרד - למשל, "האם ניתן לקרוא בו?" (שאלה שמתייחסת רק לספר).

נקודות מוצעות:

היות שהמורה יכול לבחור כל פריט מהרשימה, אי אפשר לשאול רק סוג אחד של שאלות. באופן אידיאלי, כל שאלה אמורה לצמצם ככל הניתן את מבחר הפריטים הנותרים כאפשרות. המורה יכול לבחור לענות רק ב"כן" ו"לא" (ובכך להפכן לש"ץ), או שהוא יכול לתת תשובות רחבות יותר - למשל, מתי היית משתמש בעצם זה? תשובה: פעם ביום, בבוקר (פתיתי אורז - קורנפלקס).

תרגיל 3.

גם תרגיל זה אפשר לבצע כדיון כיתתי פתוח, כשיחידים מציעים את סוג השאלות שניתן לשאול. לחלופין, הקבוצות יכולות לעבוד על תרגיל זה ולייצר בסופו רשימה של כעשר שאלות שהיו רוצים לשאול. מומלץ שהמורה יבחר את המקצוע המסוים לריאיון העבודה. מקצוע זה צריך להתאים למצב הכיתה. ניתן לחזור על הפריט עם מקצוע אחר או שכל קבוצה יכולה לעבוד על מקצוע שונה, כך שניתן יהיה להשוות בין השאלות.

הצעות:

(בהנחה שהמקצוע הוא "נהג")

1. האם יש לך רשיון נהיגה במכונית (אוטובוס, משאית וכו')?
2. איזה ניסיון קודם יש לך?
3. האם קרתה לך פעם תאונה?
4. האם הסתבכת פעם עם המשטרה?
5. איך הראייה שלך?
6. האם אכפת לך להיות לבד כל היום?
7. האם יש לך משפחה, או האם יהיה אכפת לך להיות רחוק מהבית לעתים תכופות (לנהג משאית לנסיעות רחוקות)?
8. מדוע אתה משנה מקצוע?
9. כמה זמן נראה לך שתמשיך לעבוד בעבודה זו?
10. מהן לדעתך התכונות הטובות ביותר שלך? (או מדוע אתה חושב שעלינו לבחור אותך?)

תרגיל 4.

ניתן להתייחס לתרגיל זה בצורה דומה לתרגיל הקודם: בצורת דיון כיתתי פתוח, שבו יחידים מנדבים שאלות (או שהמורה מבקש מהתלמידים לשאול שאלות), או בעבודה קבוצתית שבה חברי הקבוצה מסכימים על השאלות שברצונם לשאול. עדיף, אולי, שהמורה ינקוב במספר השאלות שיש לשאול את הקשישה ואת החשוד (למשל, חמש שאלות לכל אחד).

הצעות:

(לשאול את האישה)

1. האם התוקף הגיע מאחור או מלפנים?
2. האם הצלחת להבחין בפניו או שהיה חשוך מדי?
3. האם את יכולה לתאר אותו באופן כלשהו?
4. האם הוא דיבר אתך, האם תוכלי לזהות את קולו?
5. האם תוכלי לומר לי בדיוק מה הוא לקח?

(לשאול את החשוד)

1. האם תוכל לומר לי בדיוק מה עשית הערב?
2. האם יש מישהו שיוכל לאמת את דבריך?
3. האם בכלל התקרבת לרחוב (שבו התרחש השוד)?
4. מאין הגיע אליך כסף זה?
5. האם ראית את האישה הזו בעבר?

אפשר, כמובן, לקבל גרסאות שונות ושיפורים רבים.

תרגול

1. אילו מהשאלות הבאות הן שאלות דיג (ש"י) ואילו הן שאלות ציד (ש"צ)?

- א. "האם אתה יודע מיהו אלוף העולם באגרוף במשקל בינוני?"
- ב. "מי שבר את החלון באגרוף במשקל בינוני?"
- ג. "אילו היית רוצה משהו ששוב את החלון בנונה - האם היית מוותר עליו?"
- ד. "האם אתה רוצה חופשה חופשית?"
- ה. "האם אתה רוצה חופשה חופשית?"
- ו. "האם אתה רוצה חופשה חופשית?"
- ז. "האם אתה רוצה חופשה חופשית?"
- ח. "האם אתה רוצה חופשה חופשית?"
- ט. "האם אתה רוצה חופשה חופשית?"
- י. "האם אתה רוצה חופשה חופשית?"

2. המורה חושב על אחד מהדברים הבאים. אילו שאלות תוכלו לשאול על מנת לנלות על מה הוא חושב? (סו: כללות, זאת באמצעות מספר השאלות הקטן ביותר).

תפוח, רכבת, סבון, משתן שניים, גפר, כדורגל, פרח, פיליסקאי, חזיר, מברק, אמבולנס, צפדיה, הימורים, תאונה, גבינה, ספר, ערפל, משטרה, היפופוטם, חלדון, שושנה, דבורה, ספר, עופרין, קורפלס, טלוויזיה, שניים, אוטובוס.

3. כמנהלים אתם מראיינים מועמד לתפקיד מסויים (התפקיד הוא נהג, מורה או פקיד בנק — בחרו באחד מתוך אלה). אילו שאלות הייתם שואלים? חשבו על ארבע ש"י וארבע ש"צ.

4. בדרכה הביתה בערב לאחר שביקרה אצל הברה, נשדדה קשישה ברחוב. מישהו תקף אותה והבט על ראשה ואז נגב את תוקה שהפיל מעל כף. על ספד תוארה של הקשישה, מפאה המשטרה חשוד אחד וגילתה שהוא נשא עמו בדיוק את סכום הכסף שנגנב מהקשה של הקשישה. בהיותו שוטר, אתה תוקר את הקשישה ואת החשוד. אילו שאלות היית שואל את האשה? אילו שאלות היית שואל את החשוד?

פעולה

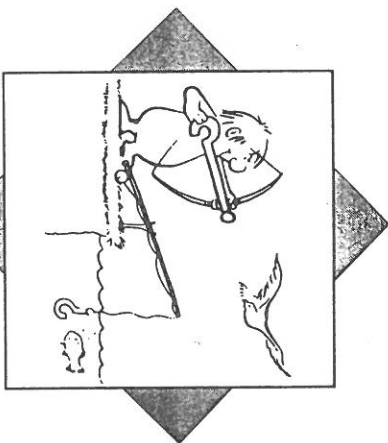
1. החליטו האם אתם מעוניינים לחקור את המבנה (ש"י) או שאתם מעוניינים לבדוק משהו (ש"צ).
2. אם אתם יודעים מה לעשות — שאלו תחילה ש"י. אז, כשיש לכם מושג כלשהו, שאלו ש"צ — כדי לבדוק את המידע.
3. משתמשים בש"י כשרוצים תשובות של כן או לא.
4. היות שאין באפשרותכם לדעת את כל האפשרויות, צריך להשתמש מדי פעם בש"י על מנת לפתור אפשרויות חדשות.

פרויקט

1. כנופיה של ברוינים שוברת שמות וטלפונים ציבוריים ללא סיבה נראית לעין. לבסוף הם נתפסים. העובדת הסוציאלית רוצה לדעת מדוע הם מתנהגים בצורה כזו. אילו שאלות עללה לשאול?
2. הרכיבו שאלון בן 12 שאלות המכוון לצרכנים במטרה לנלות איך ניתן לשפר את עריכת הקניות שלהם.

אקראי דג-פול - קורט חשיבה 5: מידע ותחושות
כרטיס עבודה לחלמיד

2. if k e . t

שאלת שאלות היא הדרך הטובה ביותר לנלות מידע. לעתים אתם רק מתפשים מידע ואינכם יודעים מה אתם עושים למצוא. לעתים אתם רק מעוניינים בתשובת כן או לא.

שאלות דיג (ש"י) - שאלות חקירה

כשיצאים לדיג שמים פיתיון בקרס ומשליכים את החכה למים. איננו יודעים מה בדיוק נתפס. ב"שאלות דיג" אין אנו יודעים מה תהיה התשובה. אנו מנסים לנלות מידע.

דוגמאות:

"מי רוצה לשחק כדורגל?"
"ממה עשית את הקניקיות?"
"מדוע יש לך מברכים בכל שעה?"

שאלות ציד (ש"צ) - שאלות אימות

כשיצאים לציד, יורים רק כשרואים משהו שרוצים לירות בו ואז מכוונים בהירות לעבר המטרה. אתם יכולים להחליט או לפנות. אבל אתם תמיד יודעים מה הייתה מטרותכם. בשאלת "ציד" אתם תמיד יודעים מהי מטרותכם. בשאלות ציד משתמשים כדי לבדוק דברים, התשובה יכולה להיות תמיד "כן" או "לא".

דוגמאות:

"האם היית בבית-הספר אתמול?"
"האם אתם אוהבים מתמטיקה?"
"האם אלה האופניים שלך?"

כששואלים שאלה ציד לנסות לנלות באמצעותה כמה שיותר מידע. צריך גם לדעת איזה סוג של שאלה את רוצים לשאול.
אם נבצע תחילה מ"ן ומ"ח, נוכל לדעת אילו שאלות כדאי לשאול.

פעולה

(קיראו את הסעיף **פעולה המופיע בכרטיסי העבודה לתלמיד**).

הליך זה מתואר כהליך מעשי שתפעילו אם ברצונכם לשאול שאלות לגבי מצב מסוים. בחלק זה מוצג השימוש הספציפי בש"ד ובש"ץ. פעולה בת ארבע שלבים זו ניתן ליישם לכל תחום עיסוק, כולל מקצועות לימוד בית-ספריים מסורתיים. כפי שהוזכר קודם, חלק זה לא נועד לפתח דיון. בהחלט יכול להיות שיש דרכים טובות יותר להביע את השימושים השונים של ש"ד וש"ץ ובהחלט יכולות להיות הערות, אך בשלב זה דיון מסוג זה עלול רק לבלבל את התלמיד ולהפחית מעוצמת השיעור. רצוי להדגיש כי יש מצבים שבהם אין יתרון לבחירת ש"ד על פני ש"ץ או להפך, ובאחרים מתאים רק סוג אחד של שאלות. הנקודה החשובה היא לדעת להבחין בין שני הסוגים.

פרוייקטים

(קיראו את הסעיף **פרוייקטים המופיע בכרטיסי העבודה לתלמיד**).

כמו קודם, בפרוייקטים אלה ניתן להשתמש בסוף השיעור הכפול של **קורט חשיבה**, כעבודת בית או כפרוייקט מיוחד. בפרוייקטים אלה נדרשת העמקה רבה יותר בהשוואה לתרגילים שבהם עסקנו במהלך השיעור עצמו. התוצר יהיה לרוב בצורת חיבור או ראשי פרקים (או השאלון עצמו בפרוייקט 2). העבודה נעשית על ידי יחידים למרות שניתן גם לעבוד בקבוצות. המורה, הכיתה או יחידים יכולים לבחור את הפריט לתרגול.

פרוייקט 1.

המשימה כאן היא לחשוב אילו שאלות העובדת הסוציאלית תרצה לשאול. חלקן יכולות להיות ש"ץ וחלקן ש"ד. מתלמידים בעלי יכולת גבוהה יותר ניתן לבקש שיסבירו בקצרה מדוע נשאלת כל שאלה.

הצעות:

השאלות יכולות להתייחס לתחומים הבאים: מדוע הם עושים זאת, האם זה כיף, מי הוא המנהיג, מה יש להם לעשות פרט לכך, האם הם חוששים להישאר מחוץ לכנופיה, האם הם משועממים, כיצד נראים חיי המשפחה שלהם, מצבם בבית-הספר, האם הטלוויזיה משעממת אותם, מה היו רוצים לעשות בערבים, איך הכול התחיל.

פרוייקט 2.

נניח שהעירייה בונה מרכז קניות חדש. פריט זה מבקש לערוך שאלון בן 12 שאלות שאותו ניתן לבקש מהצרכנים למלא, על מנת לגלות איך אפשר להפוך את הקניות לקלות ואטרקטיביות יותר עבורם. כמו קודם, גם כאן מתבקשים הסברים מדוע נבחרו דווקא שאלות מסוימות.

הצעות:

1. איזה מרחק אתם צריכים לעבור כדי להגיע לחנות?
2. איך אתם מגיעים לחנות (תחבורה)?
3. האם הייתם מעוניינים לקנות הכול במקום אחד?
4. כמה פעמים בשבוע אתם עורכים קניות?
5. ממה אתם הכי נהנים כשאתם עורכים קניות?
6. מה הכי בעייתי עבורכם בעריכת קניות?
7. מה אתם עושים עם הילדים כשאתם עורכים קניות?
8. האם הייתם מעוניינים במקום שבו אפשר לנוח ולשתות קפה?
9. האם אתם מעדיפים חנות אחת גדולה או הרבה חנויות קטנות?
10. מה הכי קשה לחברים שלכם בעריכת קניות?
11. אילו היה הדבר אפשרי, האם הייתם מעוניינים שהכול יישלח לביתכם?
12. האם עריכת קניות נחשבת לחלק מהנה של יומכם?

כרגיל, ניתן לשנות ולשפר רשימה זו שהיא בבחינת הצעה בלבד.